

HÜSÉGGEL ŐRZÖTT KAPCSOLAT

FEKETE LAJOS: *A bujdosó visszanéz.*
Életjel Miniaturók 17. Szabadka, 1971.

Az Életjel Miniaturók változatlanul jó iramban követik egymást, s általában a vajdasági magyar kultúra közelmúltjának mind több részlete kerül friss megvilágításba. A szemtanúk és a főszereplők megszólaltatását az idő is sürgeti. Az idő, mely a legéberebb emlékezeten is megveszi a maga vámját. Csak hálások lehetünk tehát, hogy most, a 17. füzetben ennek az irodalomnak ismét egyik pionírját, a 72 éves Fekete Lajost szólaltatták meg a sorozat szerkesztői.

Fekete Lajos a Magyar Tanácsköztársaság bukása után emigrált Jugoszláviába, s onnan 1929-ben költözött vissza Magyarországra. Költői pályájának tehát csak első szakasza kapcsolódik szorosan a Vajdasághoz. E néhány év alatt azonban életreszóló ügyek részese volt. A szellemi autonómia kiforrásának lázas és nehéz éveit voltak ezek, s mert Fekete Lajos versei az egész magyar nyelvterületen figyelmet keltettek, ebben a készülődésben igen fontos szerepet tölthetett be. Szenteleky és Csuka Zoltán oldalán ő volt a leghívebb és leghatékonyabb szövetségesek egyike. Jelen volt sok fontos esemény-nél, kapcsolatot tartott az erdélyi és a szlovákiai magyar fórumokkal. Megszólaltatása tehát egy irodalomtörténeti pillanat élesebb és pontosabb kirajzolásához ígért értékes adalékokat.

Csak fokozta kíváncsiságunkat az a tény, hogy Fekete Lajos hiteles szavú költő, a legnehezebb helyzetekben is az maradt, s az időszak, amelynek felidézésében illetékes, annyi kényes konstellációval volt terhes, hogy felderítésében egy hiteles szavú költő emlékezete nagy segítség lehet. Ha a hozzáfűzött reményeket ez a könyvecske most mégis csak helytel-közzel váltja be, ennek sem őszintétlenség az oka. Fekete Lajos most is hű önmagához. A jó ügyek és a tartalmas kapcsolatok tisztán élnek emlékezetében. Tisztán, de túlságosan sommásan. Azok közül a költők közül való,

akikben reflexszé vált a költői tükrözés ismerős módszere: az a sűrítés, mely az eseményeket, az élményeket lepároltan, lírai alapérzéssé szűrt alakban tömöríti. Itt viszont épp a sommás emlékképek, érzelmi tömbök felbontása volna a célra vezető módszer.

Egyik helyen például arról számol be, hogy hazatérése s egyben a Szentelekytől való elszakadás után egy évvel végre ismét találkozhattak. »Szegény barátom — írja Fekete — a rövid egy óra alatt, amelyet a pályaudvar éttermében töltöttünk, gátlátalanul kiöntötte szíve keservét a fennálló nehéz viszonyokról, amelyek között a vajdasági magyar irodalom éppen hogy tengett-lengett.« A költő tehát csak a találkozás érzelmi összégét őrzi. Pedig milyen fontos és érdekes volna látnunk, hallanunk, miről és kikről beszélt Szenteleky?! A szavai, a mozdulatai, az arcvonásai a jóbarát jelenlétében, a találkozás különös légkörében vajon miről beszéltek, mit fejeztek ki? Vérbeli prózáiró azt úgy írta meg, hogy egy tiroli, egy kurd, egy székely számára is emlékezetes maradjon. De ha az írói varázslat hiányát tudomásul vesszük is, a dokumentum hiányosságának szomorú tényét muszáj szóvá tennünk. Olyan titkok maradtak így zárva, amiket Fekete Lajoson kívül más már soha fel nem fedhet.

Többször kerül szóba ebben a könyvben a Bácsmegyei Napló és a Szenteleky—Csuka—Fekete csoport ellentéte is. Konfliktusaik lényegét eléggé ismerjük, de Fekete Lajos, noha a kérdésbe többször is beleütközik, az ő általa ismert részletekről sehol sem mond olyat, amit a Szenteleky-levelezésből ne ismer-nénk, sőt ahhoz képest tartózkodóbb, vézlatosabb is. — Pedig a sorozat érdeke, azt hiszem, éppen az ismeretlen, a kimondatlan tények és igazságok felderítése volna. Szívesen olvastunk volna például arról is, hogy Feketének az expresszionizmussal való kapcsolatában,

majd eltávolodásában milyen indítékok játszottak szerepet, s a maga helyét a kor eszmei és esztétikai szövevényében hogyan találta meg? Olyan törvények felismeréséhez segíthetett volna idevágó válasszaival Fekete Lajos, melyekkel szemben némelyek ma is értetlenül állnak.

S általában: jóval gazdagabbnak, izgalmasabbnak képzeljük e könyvecske által áttekintett éveket, s bennük Fekete Lajos szerepét.

Hogy a szóvá tett hiányokért mennyiben felelősek a szerkesztők és mennyiben a szerző, a kritikus el nem döntheti. De azt jelezheti, hogy az emlékirat hézagosságáért,

töréseiért egy rokonszenves lírai hangoltság nyújt némi kárpótlást. Ennek jellegét legpontosabban a cím érzékelteti: »A bujdosó visszanez.« Igen, az otthontalan, sokat hányódott ember rezignációja határozza meg e könyv tónusát. Azé az emberé, aki mikor a Vajdaságban élt, akkor sem érezhette magát igazán otthon, — de hogy szükség van rá, hogy szerepe fontos, akkor érezhette a legteljesebb joggal. S akkor volt tehetsége is nyílóban, pályája is bontakozóban. Érthető hát, ha ezt a kapcsolatot ma is hűséggel őrzi. Rezignációjának lírai áramát ez a hűség, ez a szereptudat élteti, s ez emeli vajdasági emlékeit a maradandó ügyek szintjére.

KISS FERENC

AZ IKONOK KÖLTÉSZETE

PILINSZKY JÁNOS: *Nagyvárosi ikonok*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1970.

Három évtized irodalmi termésének javát, a magyar irodalomban sajátosan önálló úton járó életművének legszebb darabjait tartalmazza Pilinszky János új, kis terjedelmű kötete. Az egy éven belül már másodszor megjelenő *Nagyvárosi ikonok* beosztása és verseinek sorrendje híven követi a költő korábbi köteteit, azok anyagát néhány, kötetben eddig még nem publikált vers egészíti ki.

Nem véletlenül került a fülszövegére a szerző egyik korábbi riportjának egy részlete, nyilván az olvasó is magyarázatot keres az alkotói véna lassú csörgedezésére: »...nem baj, ha valaki sokat ír, az se baj, ha keveset, az a baj, ha valaki túl sokat vagy túl keveset ír. Egy jó szonett nem rövidebb, mint a *Háború és béke*. Csak érzem, hogy indokoltan írt keveset, fölfedezem az alkotón, hogy miért írt olyan keveset. Én úgy vagyok, hogy... Valamiképpen sakkpartinak érzem, akkor lépek, ha lépni kell. Nem az a fontos, hogy a madár hányszor csap a szárnyával, hanem hogy íveljen.«

Ez a — talán felesleges — meglepetőzés nemcsak a kötet kis terjedelmére, hanem a költő erősen artisztikus alapállására is utal; arra, hogy Pilinszky a maga rendszerén belül tökéleteset akar közzéadni. A kisszámú versben útkeresését, költői fejlődését a napi vívódásokon keresztül aligha kísérhetjük nyomon; küzdelmeinek mindig csak a végeredményét, a »remeket« kapjuk kézhez.

A Nyugat nyomdokaiba lépő »negyedik nemzedék« valamennyi tagjára jellemző a külvilág eseményeitől elzárkózó, a külső életanyagot a művekből száműző és a belső élményanyagot, érzésvilágot előnyben részesítő magatartás, a költészetnek állandó transzcendenciák felé történő közelítése. Ez magyarázza, hogy a közéjük tartozó Pilinszky nyíltan elveti a »tükör« irodalmát: azaz számára a művészet nem lehet más, mint a vallásnak, a misztikus élményanyagoknak a következménye és kifejezője. Verseinek többsége ezért a »tükör« kívüli eső lényegről, a szerinte egyedül verselésre méltó jelenségről: az ember formá-